2026

INTPOLSEC
INTERNATIONAL SECURITY CONGRESS

BEŞİNCİ ULUSLARARASI GÜVENLİK KONGRESİ
TAM METİN KİTABI

GÜVENLIK ÇALIŞMALARINDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SECURITY STUDIES

EDİTÖRLER

Fikret Birdişli
Bezen Balamir Coşkun
M.Cüneyt Özşahin
Fatih Tekin

intpolsec

INTPOLSEC PUBLISHING
YAYINEVİ SERTİFİKA NO:49567

Baş Editör
Fikret Birdişli

Editörler
Bezen Balamir Coşkun
M.Cüneyt Özşahin
Fatih Tekin

Yayın Kurulu

Bezen Balamir Coşkun
Helin Sarı Ertem
M. Cüneyt Özşahin
Şerife Ö.Nesimioğlu
Arshi Khan

Adres:Yeni Hamam Mh.Hendek Sk.
Zafer İşhanı
Battalgazi,Malatya/Türkiye
www.intpolsec.org
info@intpolsec.org

INTPOLSEC
Publishing

INTPOLSEC
ULUSLARARASI GÜVENLİK KONGRESİ 2026
International Security Congress 2026

GÜVENLIK ÇALIŞMALARINDA MULTIDISIPLINER YAKLAŞIMLAR
Multidisciplinary Approaches in Security Studies

TAM METİN KİTABI

FULL TEXT BOOK

ISBN 978-625-94193-8-1

Derleyenler/Editors

Fikret Birdişli
Fatih Tekin
Bezen Balamir Coşkun
M. Cüneyt Özşahin

INTPOLSEC
Publishing

INTPOLSEC Uluslararası Güvenlik Kongresi 2026
Bildiri Özetleri Kitabı
Güvenlik Çalışmalarında Multidisipliner Yaklaşımlar

Derleyenler: Fikret Birdişli-Fatih Tekin-Bezen Balamir Coşkun-M. Cüneyt Özşahin

Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği Yayınları
INTPOLSEC Publishing
Yayınevi Sertifika No:49567

ISBN 978-625-94193-8-1

1. Baskı, Malatya, Kasım 2026

Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği (INTPOLSEC)
Adres: Yeni Hamam Mh. Hendek Sk. Zafer İşhanı Battalgazi, Malatya/Türkiye
www.intpolseccongress.com
info@intpolseccongress.com

Yayına Hazırlayanlar:
F.Birdişli-Fatih Tekin-B. Coşkun-M.C. Özşahin-

Kapak Tasarım: INTPOLSEC Publishing
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: INTPOLSEC Publishing

Names: Fikret Birdişli, compiler/ Bezen Balamir Coşkun, compiler/ M. Cüneyt Özşahin, compiler/ Fatih Tekin, compiler
Title: Güvenlik Çalışmalarında Multidisipliner Yaklaşımlar**,** INTPOLSEC Beşinci Uluslararası Güvenlik Kongresi 2026, Bildiri Özetleri Kitabı/Derleyenler: Fikret Birdişli, Fatih Tekin, Bezen Balamir Coşkun, M. Cüneyt Özşahin.
Description: Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği Yayınları, 2026
Series: INTPOLSEC Congress 5
Subject: Security Studies/ International Politics/Foreign Policy
Clasification: LCC: AS, H

Bu eserin yayın hakkı Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği (INTPOLSEC) adına INTPOLSEC Publishing'e aittir. Bu eser 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine tabidir. Akademik amaçlı çoğaltılabilir, kullanılabilir. Ticari amaçla kullanılamaz satışı yapılamaz.

Kongre Başkanları

Prof. Dr. Bezen Balamir Coşkun, INTPOLSEC & Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye
Doç. Dr. Senem Atvur, Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye
Doç. Dr. Ceren Uysal Oğuz, Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Prof. Dr. Aslıhan Ersoy Bozcuk, Akdeniz Üniversitesi, Antalya/Türkiye
Prof. Dr. Hayati Aktaş, Akdeniz Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Fikret Birdişli, INTPOLSEC & İnönü Üniversitesi, Malatya/Türkiye
Doç. Dr. Mustafa Cüneyt Özşahin, INTPOLSEC & Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya/Türkiye
Doç. Dr. Elif Gürdal Limon, INTPOLSEC & Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Karaman, INTPOLSEC & Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Türkiye
Dr. Ali Atılgan, INTPOLSEC & İnönü Üniversitesi, Malatya/Türkiye
Dr. Fatih Tekin, INTPOLSEC & İnönü Üniversitesi, Malatya/Türkiye
Dr. Onur Limon, INTPOLSEC
Dr. A. Gün Güneş, ANT-Akademi/Türkiye
Dr. Çağla Vural, ANT-Akademi/Türkiye
Dr. Güneş Ersoy, ANT-Akademi/ Türkiye
Dr. Pınar Arıkan Sinkaya, Akdeniz Üniversitesi/Türkiye
Dr. Şerife Özkan Nesimoğlu, INTPOLSEC

Bilimsel Danışma Kurulu

Prof. Dr. Sinem Açıkmeşe, Kadir Has Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Bülent Açma, Anadolu Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Harun Arıkan, Çukurova Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Altay, İnönü Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Davud Ateş, Selçuk Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Arif Bağbaşlıoğlu, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ruth Breeze, Navarra University/Spain
Prof. Dr. A.Aslıhan Çelenk, Adana A.Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Murat Çemrek, Necmettin Erbakan Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hasret Çomak, İstanbul Kent Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Birgül Demirtaş, Ufuk Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Cengiz Dinç, Osmangazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Emin Erendor, Adana Alpaslan Türkeş Science and Technology Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Nejat Doğan, Anadolu Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Akhtem Dzhelilov, Regional Academy of Management/Kazakhstan & V.I. Vernadsky Crimean Federal Üniversitesi
Prof. Dr. Mansoureh Ebrahimi, Akademi Tamadun Islam/Malaysia
Prof. Dr. Ayman Zain Hayajneh, Yarmouk Üniversitesi/Jordan
Prof. Dr. Bilal Karabulut, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Karadağ, İnönü Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Janos Kemeny, John Lukacs Institute for Strategy and Politics
Prof. Dr. Arshi Khan, Aligarh Muslim Üniversitesi /India

Prof. Dr. Birol Mercan, Necmettin Erbakan Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Shoirakhon Nurdinova, Institute for the Development of Social Protection
Prof. Dr. Tarık Oğuzlu, Istanbul Aydın Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Şevket Ovalı, Dokuz Eylül Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Barış Özdal, Uludağ Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Igbalur Rehman, Aligarh Muslim Üniversitesi/India
Prof. Dr. Yaşar Sarı, Ibn Haldun Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Yusuf Sayın, Necmettin Erbakan Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Shefik Shehu, Tetovo Üniversitesi/Northern Macedonia
Prof. Dr. Gökhan Tunçel, İnönü Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Nazan Yelkikalan, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Akbota Zholdasbekova, L. N. Gumilyov Eurasian National Üniversitesi/Kazakhstan
Doç. Dr. Deine Abdelkadir, Üniversitesi of Massachusetts Lowell/USA
Doç. Dr. Osman Ağır, İnönü Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Faisal Ahmed, FORE School of Management, India
Doç. Dr. Hamid E. Ali, The American Üniversitesi of Cairo/Egypt
Doç. Dr. Katerina Delacura, London School of Economics, London/UK
Doç. Dr. Ramazan İzol, Akdeniz Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Zülfikar Aytaç Kişman, Fırat Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Jean-Victor Maublanc, Poitiers University/France
Doç. Dr. Abdulfattah Mohammad, Ministry of State for Foreign Affairs/Qatar
Doç. Dr. Debasish Nandy, Kazi Nazrul Üniversitesi, W.Bengal/India
Doç. Dr. Buket Önal, Kocaeli Üniversitesi /Türkiye
Doç. Dr. Fatma Anıl Öztop, Kocaeli Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. İnan Rüma, Bilgi Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Gökhan Sarı, Penta Group/Türkiye
Doç. Dr. Murat Sezik, İnönü Üniversitesi/Türkiye
Dr. Melike Akkaraca Köse, Navarra University/Spain

İÇİNDEKİLER

Söylemden Uygulamaya: Uluslararası Örgütlerde Kadın, Barış ve Güvenlik Gündeminin Normatif Genişlemesi: Avrupa Birliği Örneği
Gonca Oğuz Gök, Ayda Sezgin *1*

Uluslararası İlişkilerde Orta Ölçekli Devletlerin Arabuluculuk Diplomasisine Katkısı: Azerbaycan Örneği
Yusuf Sayın, Atabala Mammadov..... *14*

Güney Kafkasya'nın Bölgesel Güvenlik Paradigmasında Teolojik Olguların Etkisi: Ermeni Apostolik Kilisesi
Kazım Murat Özkan *25*

Nuclear Energy as a Strategic Instrument of Diplomacy: The Case of the Russian Federation
Banu Özgür Tokatlı,Azime Telli *48*

The Dualism of Trumpism: Peace/War Brokerage and Neo-Mercantile Diplomacy in U.S. Foreign Policy
Chukwuyem Iharagbon *68*

21. Yüzyılda Güvenliğin Diplomatik İnşası: Risk, Kriz Ve Küresel Yönetişim
Derviş Fikret Ünal *102*

Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Maskirovka: Dezenformasyon Faaliyetleri
Şeyda Öcal Arslan..... *117*

İnsani Güvenlik Tehditleri ve Zorunlu Göç: Suriye, Yemen ve Irak Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz
Berrin Bayram..... *133*

Artificial Intelligence and Security Transformations in the Sahel: Reshaping Security Strategies in Low-Connectivity Environments
Khedidja Ramel *180*

İran – İsrail Çatışmasının Orta Doğu'da Bölgesel Güvenliğe Etkileri
Pınar Arıkan Sinkaya, Bayram Sinkaya..... *200*

İnsan Güvenliği Perspektifinden Göçmenlerin İç Güvenliğe Etkisi: Almanya'daki Afgan Göçmenlerin Örneği

Yusuf Sayın, Ali Mohammad Rezaee..... *219*

İnsan Güvenliği Perspektifinden Soykırım Riskinin Değerlendirilmesi

Selin Başer Özgen *236*

2002-2025 Yılları Arasında Türkiye'nin Almanya'daki Türk Diasporasına Yönelik Politikaları

Mehmet Ali Koyuncu, Ömer Faruk Karaman *252*

Çevresel Güvenlik ve Anlatı Pedagojisi: Dede Korkut Destanları Temelli Bir Afet Eğitimi Modeli Önerisi

Muhammet Yıldırım..... *273*

Çevresel Güvenlik ve Anlatı Pedagojisi: Dede Korkut Destanları Temelli Bir Afet Eğitimi Modeli Önerisi

Muhammet Yıldırım.....*273*

Su Güvenliği ve Rejim İstikrarı: Amu Derya-Sır Derya Havzalarında Hidropolitik Pazarlık

Ömer Faruk Karaman.....*286*

Savunma Sanayinde Yatırım Finansman Modelleri

Satılmış Göksülük, Alper Bilgin Tümer.....*297*

Yapısal Şiddetin Kurumsal Yüzü: Türkiye'de Güvenlikçi Devletin Sosyoekonomik Yeniden İnşası (2013-2025)

Sezen Ravanoğlu Yılmaz.....*305*

Sociological Approach to the Concepts of Power and Security

Ali Bilgin Varlık.....*321*

Avrupa Birliği'nin Normatif Kimliği Perspektifinden Türkiye'de Askerî Müdahalelerin (1997-2016) Analizi

Yusuf Avar.....*331*

NATO'nun Akıllı Savunma Doktrini Çerçevesinde Yapay Zekâ Destekli Otonom Silahların Önemi: Türkiye'nin Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme

Şeyda Yıldırım, Hilal Küçüktopçu, Levent Yiğittepe.....*349*

NATO'nun Akıllı Savunma Doktrini Çerçevesinde Yapay Zekâ Destekli Otonom Silahların Önemi: Türkiye'nin Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme

Şeyda Yıldırım, Hilal Küçüktopçu, Levent Yiğittepe.....*352*

Azerbaycan'ın Bölgesel ve Ulusal Güvenlik Politikasında Dengeleme Stratejisi

Nazrin Abbaszada, Fikret Birdişli.....*364*

İran – İsrail Çatışmasının Orta Doğu'da Bölgesel Güvenliğe Etkileri
Implications of Iran-Israel Conflict on Regional Security in the Middle East

Pınar ARIKAN SİNKAYA

Araş.Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, pinararikan@akdeniz.edu.tr,

ORCID: 0009-0008-3507-7020

Bayram SİNKAYA

Doç.Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, bsinkaya@aybu.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-9435-4763

Özet

Son yıllarda Orta Doğu daha istikrarsız ve öngörü yapılması zor bir bölge haline gelmiştir. Suriye'de uzayan krizin hızlı bir şekilde çözülmesi bir yana, Hamas'ın 7 Ekim 2023'te İsrail'e saldırısından beri bölgede çatışma ve şiddetin seviyesi yükselmiştir. İsrail, Hamas'a karşı savaşın bir parçası olarak Gazze'yi yeniden işgal etmiş, Lübnan'da Hizbullah'a öldürücü darbeler vurmuş ve Yemen'de Husilere karşı yoğun saldırılar gerçekleştirmiştir. Böylece İsrail'in bölgedeki askeri operasyonlarının sahası giderek genişlemiştir. Esad rejiminin düşmesinin hemen ardından seri saldırılarla Suriye'nin uzun iç savaştan geriye kalan askeri kapasitesini tamamen çökertmiştir. Ardından Haziran 2025'te İran'a saldırarak 12 gün sürecek savaşı tetiklemiştir. Son olarak 28 Şubat 2026'da ABD ile birlikte ve koordineli şekilde İran'a tekrar saldırmıştır. Bu çalışma, tüm bu gelişmelerin Orta Doğu'nun bölgesel güvenlik komplesinde yerleşik olan iki temel çatışma dinamiğinin giderek daha fazla iç içe geçmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebileceğini iddia etmektedir. Bu çatışma dinamiklerden birisi İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesinden kaynaklanan İsrail-Filistin çatışması; diğeri ise 1979 İslam Devrimi'nden beri süregelen İran-İsrail düşmanlığıdır. İslam Devriminin liderleri gerek Filistin'deki işgali gerekse emperyalizmle ilişkisi nedeniyle Siyonizm'e karşı mücadeleyi ve İsrail düşmanlığını İran İslam Cumhuriyeti rejiminin dış politikasının temeline yerleştirmiştir. Buna mukabil İsrail, İslam Cumhuriyeti'ni ve bölgedeki vekillerini kendi varlığına ve güvenliğine en büyük tehditlerden birisi olarak görmüştür. İran İslam Cumhuriyeti ile İsrail arasında başlayan uzun savaş kırk yılı aşkın süredir örtülü operasyonlar ve vekalet savaşları şeklinde sürmüş ve nihayet iki devlet 2024 yılında askeri olarak karşı karşıya gelmiştir. İran-İsrail çatışmasının şiddetlenmesinin başlıca iki sebebi vardır: Birincisi, İran'ın askeri kapasitesinin artması ve buna bağlı olarak İsrail'in tehdit algısının yükselmesidir. İkincisi ise Esad rejiminin yıkılması ve Donald Trump'ın ABD Başkanı olarak görev yapmaya başlamasıyla İran'ın bölgesel ve askeri kapasitesini çökertmek ve askeri üstünlük kurmak için İsrail'in önüne çıkan fırsatlardır. Bu nedenle 7 Ekim'den bu yana meydana gelen gelişmeler, İsrail-İran düşmanlığı ile İsrail-Filistin çatışması dinamiklerinin örtüşmesinin tezahürleri olarak görülebilir. Bununla birlikte Orta Doğu'daki güvenlik mimarisi yalnızca İran ve İsrail arasındaki ikili rekabetten ibaret değildir. Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörlerin güvenlik öncelikleri, dış politika yönelimleri ve çatışan taraflarla kurdukları ilişkiler farklılık göstermektedir. İran–İsrail çatışması, bu aktörlerin yalnızca taraflarla ikili ilişkilerini değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik algılarını ve politika tercihlerini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bu çalışmada İran-İsrail çatışması bölgesel güvenlik perspektifinden analiz edilecektir. Çalışmada, farklı tezahürleri ve boyutlarıyla İran-İsrail çatışmasının diğer bölgesel aktörlerin güvenlik değerlendirmelerini ve politikalarını nasıl etkilediği sorusuna cevap aranacaktır. Bu çerçevede öncelikle İran-İsrail düşmanlığı ve İsrail-Filistin çatışması dinamiklerinin bugünkü bölgesel güvenlik sorunlarında nasıl örtüştüğü farklı boyutları ile ortaya konulacak, ardından çatışmanın Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgesel aktörlerin güvenlik politikalarına etkileri ve bu aktörlerin söz konusu çatışma karşısındaki tutumları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İran, İsrail, Filistin, Orta Doğu, Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Abstract
In recent years, the Middle East has become an increasingly unstable and unpredictable region. Far from moving toward a rapid resolution, the prolonged crisis in Syria has been overshadowed by a sharp escalation in regional conflict and violence since Hamas's attack on Israel on 7 October 2023. As part of its war against Hamas, Israel reoccupied Gaza, inflicted devastating blows on Hezbollah in Lebanon, and carried out intensive military operations against the Houthis in Yemen. Consequently, the geographical scope of Israel's military operations has expanded significantly. Immediately following the collapse of the Assad regime, Israel launched a series of strikes that effectively destroyed what remained of Syria's military capabilities after years of civil war. It subsequently attacked Iran in June 2025, triggering a twelve-day war. More recently, on 28 February 2026, Israel, acting in coordination with the United States, launched another military operation against Iran. This study argues that these developments can be understood as the result of the growing convergence of two fundamental conflict dynamics embedded in the Middle East's regional security complex. The first is the Israeli–Palestinian conflict, rooted in Israel's occupation of the Palestinian territories. The second is the enduring hostility between Iran and Israel, which has persisted since the 1979 Islamic Revolution. Leaders of the Islamic Revolution made opposition to Zionism and hostility toward Israel a cornerstone of the foreign policy of Islamic Republic of Iran, both because of Israel's occupation of Palestinian territories and its association with imperialism. Conversely, Israel has regarded the Islamic Republic and its regional proxy forces as among the greatest threats to its national security and survival. The long war between the Islamic Republic of Iran and Israel has continued for more than four decades in the form of covert operations and proxy warfare, eventually culminating in direct military confrontations between the two states in 2024. There are two principal reasons for the intensification of Iran–Israel conflict. The first is the expansion of Iran's military capabilities, which has heightened Israel's threat perceptions. The second is the strategic opportunities that emerged for Israel to undermine Iran's regional influence and military capabilities and establish military superiority following the collapse of the Assad regime and inauguration of Donald Trump as President of the United States. Accordingly, developments since 7 October can be interpreted as manifestations of the increasing overlap between the dynamics of Iran–Israel rivalry and Israeli–Palestinian conflict. Nevertheless, the security architecture of the Middle East cannot be reduced to the bilateral rivalry between Iran and Israel. Regional actors such as Turkey, Egypt, and Saudi Arabia possess distinct security priorities, foreign policy orientations, and relationships with the parties to the conflict. Iran–Israel conflict influences not only these states' bilateral relations with the conflicting parties but also their broader perceptions of regional security and their foreign policy preferences. Therefore, this study analyzes the Iran–Israel conflict from the perspective of regional security. It seeks to answer the question of how the various manifestations and dimensions of the Iran–Israel conflict has shaped the security assessments and policy choices of other regional actors. To this end, the study first examines the multiple dimensions through which the dynamics of Iran–Israel rivalry and Israeli–Palestinian conflict have converged to produce the contemporary security challenges facing the Middle East. It then analyzes the impact of the conflict on the security policies of regional actors—particularly Turkey, Egypt, and Saudi Arabia—and examines their respective positions in response to the conflict.
Keywords: Iran, Israel, Palestine, Middle East, Regional Security Complex

1. Giriş

Orta Doğu bölgesinde güvenlik koşullarını etkileyen birçok çatışma dinamiği bulunmaktadır. Bu dinamiklerden birisi 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra ortaya çıkan İran-İsrail çatışmasıdır. Bu çalışmada İran-İsrail çatışmasının Ortadoğu'da bölgesel güvenliğe etkileri tartışılmaktadır. İki devlet arasında geçmişi neredeyse 47 yıl geriye giden bu çatışma farklı şekillerde seyretmiş ve nihayet geçen on yıl içinde taraflar arasındaki gerilim tırmanmıştır. 14 Nisan 2024'te İran'ın ilk defa İsrail'e füze ve İHA saldırısı düzenlemesiyle iki devlet arasındaki çatışma askeri bir çatışmaya dönüşmüştür. Haziran 2025'te iki ülke arasında 12-Gün Savaşı yaşanmış, 28 Şubat 2026'da İsrail, ABD ile koordineli olarak İran'a yeni bir saldırı

gerçekleştirmiştir. İran ile İsrail arasındaki düşmanlık neden yakın zamanda sıcak askeri çatışmalara dönüşmüştür?

Özünde iki egemen devlet arasında süregiden bir çatışma olsa da İran-İsrail ilişkileri hem diğer bölgesel dinamikleri etkilemektedir hem de bölgesel gelişmelerden yakından etkilenmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada İran-İsrail çatışması bölgesel perspektiften değerlendirilmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini Barry Buzan ve Ole Weaver'ın geliştirdiği "bölgesel güvenlik kompleksi" oluşturmaktadır (Buzan ve Waever 2003). Bir güvenlik kompleksi başlıca güvenlik kaygıları ve algıları birbiriyle sıkı şekilde bağlantılı hale gelmiştir devletler grubuna işaret eder ki bu devletlerin ulusal güvenlik sorunları bir diğerinden ayrı olarak incelenemez veya çözümlenemez (Buzan ve Waever 2003, s. 44). Bölgesel güvenlik kompleksini belirleyen başlıca ögeler coğrafi yakınlık ve güvenlik meselelerinin iç içe geçmesidir. Coğrafi yakınlık kompleks içindeki devletlerin angajman, iş birliği veya çatışma gibi şekillerde birbiriyle yoğun güvenlik etkileşimi içinde olmasını gerektirmektedir. Ayrıca kimlik ilişkileri veya ortak normlar ve kurumların varlığı veya yokluğu da güvenlik ilişkilerini ve bağımlılığını etkilemektedir. Bölge dışından büyük aktörler de kayıtsız kalma, devletlere kaynak sağlama, güvenlik kompleksi içindeki aktörler üzerinde nüfuz kullanma veya doğrudan müdahalelerle güvenlik kompleksinin şekillenmesine etki edebilir (Jones 2025). Bir güvenlik kompleksinin yapısını belirleyen üç temel husus vardır: kompleks içindeki devletlerin davranış kalıpları, dostluk-düşmanlık ilişkileri ve güç dağılımı. Bu parametrelerdeki köklü değişiklikler güvenlik kompleksinin de yapısının değişmesine neden olmaktadır (Erdağ 2017, s. 8-10).

Bu çalışmada bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı kullanılarak İran-İsrail çatışmasını sadece iki devletin düşmanlığı ve askeri çatışması olarak değil, değişen bölgesel güvenlik dinamikleri tarafından şekillendirilen ve bu çatışmanın da bölgesel güvenlik dinamiklerini yeniden şekillendirdiği karşılıklı bir etkileşim süreci olarak ele alınmaktadır. İran ile İsrail arasındaki düşmanlığın neden askeri çatışmaya dönüştüğü sorusuna bölgesel perspektiften cevap bulabilmek için bölgenin güvenlik dinamiklerinin nasıl değiştiği ve hangi değişimlerin İran-İsrail düşmanlığının niteliğini değiştirdiği sorularına odaklanılmaktadır.

2. Orta Doğu Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Buzan ve Weaver, '*Regions and Powers: The Structure of International Security'* (2003) adlı kitabında Orta Doğu bölgesini sürekli bir çatışma oluşumunun klasik örneği olarak

tanımlamaktadır. Buzan ve Weaver Orta Doğu bölgesel sisteminin kuruluşunu II. Dünya Savaşı sonrasına ve dekolonizasyon süreciyle birlikte yeni bağımsız ulus-devletlerden ortaya çıkmasına dayandırmaktadır. Yaklaşık 20 ülkeden oluşan geniş ve dağınık Orta Doğu coğrafyasının bölgesel güvenlik kompleksini üç alt-bölgeye ayırarak incelemektedir: Levant ve Basra Körfezi ana bölgeler ve daha zayıf bir bölge olarak Mağrip (Buzan ve Waever 2003, s. 188). Bu bölgedeki temel güvenlik ve çatışma dinamikleri (güvenlik karşılıklı bağımlılığı) büyük ölçüde etnik ve dini faktörler ile açıklanmaktadır. Buna göre başlıca çatışma dinamiği Araplar ile Arap olmayanlar (Yahudiler, İranlılar) arasındaki çatışmadır. Hatta Osmanlı döneminin son zamanlarını dikkate alarak bu ilişkiye Arap-Türk karşıtlığı da eklenmektedir. Tabi buna zaman zaman Arapların kendi aralarında çıkan çatışmalar da ilave edilmektedir. Dini açıdan ise Müslümanlara karşı Yahudiler ve Hristiyanlar ve diğer dini azınlıklar öne çıkmaktadır. Tabi Müslümanlar arasında Sünni ve Şii başta olmak üzere mezhep farklılıkları siyasi ve güvenlik ilişkilerini şekillendiren başlıca unsurlar olarak kabul edilmektedir. Etnik ve dini kırılmalar, günümüz Orta Doğu siyasetini anlamak için hala başlıca faktörler olarak görülmektedir. Dolayısıyla Buzan ve Waever'in ifade ettiği gibi Orta Doğu'daki dostluk ve düşmanlık kalıpları, karmaşık ve iç içe geçmiş yapıları bakımından dikkat çekicidir (Buzan ve Waever 2003, s. 190). Bu durum bölge siyasetini anlamayı zorlaştıran hususlardan birisidir.

Orta Doğu'da bölgesel güvenlik alt-komplekslerine bakıldığında, Levant'ın merkezinde İsrail ile Arap komşuları yer almaktadır. Temel çatışma dinamiği İsrail-Filistin çatışmasıdır; ancak bu çatışma1948-1990 arasında daha geniş Arap dünyasının İsrail ile çatışması haline gelmiştir. Gerek Filistin'i desteklemenin iç kamuoyunda önemli bir meşruiyet aracı olması gerekse Filistin meselesinin Arap ve İslam dayanışmasının sembollerinden birine dönüşmüş olması nedeniyle Arap ülkelerinin İsrail'e karşı giriştikleri mücadele, bütün Ortadoğu bölgesini güvenlik dinamikleri açısından birbirine bağlamıştır. Bu çatışma, başından beri hem egemen devletleri hem de devlet dışı aktörleri kapsamıştır. Basra Körfezi alt-bölgesinde ise 1971'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesinden sonra temel çatışma dinamiği üç aktör arasında – İran, Irak ve Suudi Arabistan – bölgesel üstünlük için rekabet çerçevesinde şekillenmiştir. İngiltere'nin çekilmesinden sonra İran ile BAE arasında çekişme konusu olan Abu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb adalarının İran tarafından işgal edilmesi İran ile Körfezin Arap ülkeleri arasındaki gerilimde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bölgenin daha kenarında kalan çatışma dinamiği ise Suudi Arabistan ile Yemen arasında ayrı bir dinamik işlemiştir. 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin

kurulması, bu bölgedeki çatışma dinamiğine İran ile Suudi Arabistan çekişmesini eklemiştir. İki devletin evrenselci İslami vizyonları ideolojik rekabet içine girmiştir. İran ile Irak arasında ise sınır sorunları, İran'ın Iraklı Kürt isyanlarına verdiği destek ile Irak'taki Şii azınlığın durumu gibi meseleler başlıca çatışma sebepleri idi. Buna tarihsel Arap-Fars veya Sünni-Şii çekişmesi de eklenebilir. Nitekim 1980-1988 İran-Irak Savaşı bu dinamiklerin sıcak çatışmaya dönüşmesidir. Irak ile Körfez ülkeleri arasındaki ihtilaflarda ise Araplar-arası çatışma dinamiğini gözlemlenmektedir. Saddam Hüseyin'in Körfez'de hegemonya kurma arayışı ve bunun Körfez ülkelerinde yarattığı endişe ve korku 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgali ile somutlaşmıştır. Nitekim, bu işgal, süper güç ABD öncülüğündeki koalisyonun müdahalesi ve Irak güçlerinin Kuveyt'ten çıkarılması sonuçlanmıştır (Buzan ve Waever 2003, ss. 191-193).

Levant, Körfez ve Mağrib alt-bölgesel kompleksleri arasında başlıca çatışma dinamikleri, bölgesel güçler ve dostluk-düşmanlık ilişkileri arasındaki farklılıklar analitik açıdan bu alt-bölgelerin ayrı ayrı değerlendirilmesini gerektirmiştir. Arap-İsrail çatışması güvenlik hesapları açısından tüm Orta Doğu ülkelerini birbirine bağlayan kapsamlı bir çatışma dinamiği olarak seyretse de Körfez alt-kompleksindeki güvenlik dinamiklerinin etkileri Orta Doğu'nun geneline yayılmamıştır. Bununla beraber Levant ve Körfez alt-bölgeleri arasında fazla sayıda ortak nokta vardır. Bir kere Suriye, İsrail'e karşı duruşu, İran ile ittifak ilişkisi ve Irak'la rekabeti nedeniyle iki alt-bölge ile de yakın etkileşim içindedir. Keza Körfez ülkeleri İsrail'e karşı savaşlara aktif olarak dahil olmamışlarsa da hem 'cephe ülkelerine' hem de Filistin direnişine, bilhassa FKÖ'ye maddi destek vermiştir. Mısır bir taraftan Levant alt-kompleksi içinde önemli bir rol oynarken diğer yandan Basra Körfezi'ndeki Arap ülkelerin destekçi olmuştur (Buzan ve Waever 2003, ss. 192-193).

Bölgesel güvenlik komplekslerinde güvenlik ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olan faktörler üç düzeyde incelenmektedir. Birincisi ülke içi (domestic) düzeydir. Ülke içi düzeyde rejim tipi, büyük güçlerle ve uluslararası sermaye ile ittifak eğilimleri, devlet-toplum ilişkileri, sivil toplumun durumu gibi ögeler güvenlik ilişkileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Orta Doğu'nun genelinde otoriter rejimlerin varlığı, sivil toplumun zayıflığı, otoriter rejimlerin meşruiyet açığını telafi etmek için içeride güvenlikçi politikalar izlerken rejim güvenliğinin sağlanması için dışarıdan destek arayışları öne çıkmaktadır. Benzer şekilde özellikle Basra Körfezi ülkeleri rantiyeci devlet uygulamalarına yönelmiştir. Yine bu bağlamda Filistinli direniş grupları veya Kürt örgütleri gibi devlet-dışı aktörlerin rollerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Güvenlik ilişkilerinin analiz edilmesi için ikinci düzey sistemik veya küresel düzeydir. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra başta İngiltere ve Fransa olmak üzere sömürgeci güçlerin büyük ölçüde Orta Doğu'ya hâkim olmuşlardır. Dekolonizasyon süreci ile birlikte bölge ülkeleri siyasi bağımsızlıklarını kazansa da sömürgeci güçler işbaşındaki yöneticilerle yakın ilişkilerini muhafaza ederek bölgedeki nüfuzunu sürdürmüştür. Bölge üzerinde Batılı ülkelerin on yıllara uzanan nüfuzu, Batılı petrol şirketlerinin Orta Doğu'daki enerji kaynakları üzerindeki tekeli, yine Batılı ülkelerin desteğiyle 1948'de İsrail'in kurulması Batı karşıtı Arap milliyetçiliğinin yükselmesine neden olmuştur. Öte yandan Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki baskın rolünün yerini ABD ile SSCB arasındaki nüfuz mücadelesi almıştır. Ancak, ABD-SSCB rekabeti çerçevesinde bölge doğrudan süper güçlerin doğrudan hakimiyeti altına girmemiş, Arap devletlerine rakip süper güçlerle ilişkilerini geliştirmeleri için manevra alanı açılmıştır.

Son olarak bölgelerarası analiz düzeyinden bahsedilebilir. Coğrafi ve kültürel olarak Mağrip, Sahra altı Afrika ve Akdeniz ile, Levant'ın Akdeniz ile, Basra Körfezi'nin Afrika Boynuzu ve Güney Asya ile yakın ilişki içinde olmuştur. Ancak bu alt-bölgelerdeki güvenlik dinamiklerinin çok güçlü olması, yerel siyasetin ve tarihin temel belirleyici olması diğer bölgelerle etkileşimin etkisini zayıflatmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Orta Doğu bölgesel güvenlik kompleksinde bazı önemli değişimler yaşanmıştır. Bir kere Levant alt-kompleksinde 1978 Camp David Anlaşmaları neticesinde Mısır İsrail ile barış yapan ilk Arap ülkesi olmuştur. 1991'de Madrid Konferansı ile Ortadoğu Barış Süreci başlamıştır. 1993'te Oslo Anlaşmaları ile İsrail, FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak kabul etmiş işgal edilmiş Filistin topraklarında Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'de hüküm sürmek üzere Filistin Otoritesi kurulmuştur. 1994'te Ürdün ve İsrail arasında barış anlaşması imzalanmış, böylece Ürdün, İsrail'i tanıyan ikinci Arap ülkesi olmuştur. 2000 yılında İsrail, Lübnan'ın güneyinde işgal ettiği topraklardan çekilmiştir.

Körfez alt-kompleksinde ise İran-Irak Savaşı 1988'de sona ermiş, ancak 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi bölgedeki güvenlik ilişkilerini kökten dönüştürmüştür. ABD'nin liderliğinde Arap ülkelerinin birçoğunun da katıldığı uluslararası bir koalisyon Kuveyt'in işgalden kurtarılması için Irak'a karşı savaşa girmiştir. Körfez Savaşı'nın ardından iç isyanlar ve BM yaptırımları nedeniyle Irak devleti oldukça zayıflamıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, Körfez ülkeleri ile ikili güvenlik anlaşmaları yaparak bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiştir. Kuveyt, Katar ve Bahreyn'de Amerikan üsleri kurulmuştur. Bölgedeki askeri varlığını artıran ABD 'ikili çevreleme' siyaseti ile Irak ve İran'ı baskı altına almaya çalışmıştır.

Orta Doğu bölgesel güvenlik kompleksi 2003'ten sonra ise adeta evrim (evolution) geçirmiştir. Orta Doğu'da, bölgesel güvenlik komplekslerinde Buzan ve Weaver'ın öngördüğü muhtemel evrim şekillerinden 'içsel dönüşüm' (internal transformation) yaşanmıştır. Bu içsel dönüşümün temel nedeni bölge ülkeleri arasındaki hakim dostluk/düşmanlık paternlerinde yaşanan değişimlerdir (Buzan ve Waever

2003, s. 53). Yeni Orta Doğu Güvenlik Kompleksinin temel özelliği hiçbir gücün tüm bölge üzerinde başat olmamasıdır. Önceki yıllarda Buzan ve Weaver'in yalıtkan (insulator) ülke olarak tanımladığı Türkiye'nin bölgesel güvenlik üzerinde marjinal bir etkisi varken artık İsrail, Suudi Arabistan ve İran'la birlikte iddialı bölgesel güçlerden birisi olmuştur. Mısır, Suriye ve Irak gibi ülkeler sınırlarının ötesinde etkili olma kapasitesini büyük ölçüde yitirmiştir (Schmidt 2019). Bu dönüşümün en önemli sonuçlarından birisi Levant ve Körfez alt-bölgelerinin çatışma dinamiklerinin iç içe geçmiş olmasıdır. Öyle ki günümüzde artık iki alt-bölgeyi ayrı alt-güvenlik kompleksler olarak görmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Çalışmanın bu kısmında bu dönüşümün nasıl olduğu incelenecektir.

3. Orta Doğu Bölgesel Güvenlik Kompleksinin Dönüşümü

Orta Doğu'da bölgesel güvenlik kompleksini değiştiren ve güvenlik ilişkilerini yeniden şekillendiren en önemli gelişme ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesidir. 11 Eylül saldırılarından sonra "Küresel Terörizme Karşı Savaş" başlatan ABD, terörizm destekçisi ilan ettiği Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi ve Irak'ın "özgürleştirilmesi" amacıyla Mart 2003'te Irak'ı işgal etmiştir. Ancak işgalin ardından kısa bir süre sonra Irak mezhepçi bir iç savaşa sürüklenmiş, istikrarsız ve zayıf hükümetler tarafından yönetilen bir ülke haline gelmiştir. Böylece Irak devleti Körfez ülkeleri ve diğer komşuları üzerinde tahakküm kurmaya çalışan bir aktör ve tehdit kaynağı olmaktan çıkmış, ancak diğer bölge ülkelerinin üzerinde nüfuz mücadelesine giriştiği bir sahaya dönüşmüştür. Nüfusunun çoğunun Şii olması ve İran'la bağlantılı Şii siyasetçilerin yönetimde söz sahibi olması nedeniyle Irak üzerinde İran'ın etkisi artmıştır. Yanı sıra İran ile birlikte hareket eden milis gruplardan Hizbullah Lübnan'da, Hamas ise Filistin'de etkisini artırmıştır. Böylece İran'ın etki sahasını genişletmesi Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer bölge ülkeleri açısından önemli bir meydan okuma olarak görülmüş ve bu ülkeleri İran'ı dengeleme arayışına itmiştir. 2011'de ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinin ardından Irak'taki istikrarsızlık, mezhep mücadelesi ve aşırıcı örgütlerin varlığı bölgesel güvenlik açısından ciddi sorunlara sebep olmuştur.

Öte yandan İran'ın 1990'larda başlattığı nükleer program bu dönemde uluslararası güvenlik sorununa dönüşmüştür. 2002'de Arak ve Natanz'da Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın bilgisi ve denetimi dışında nükleer tesisler inşa edildiğinin ortaya çıkması İran'ın nükleer programının silah imal etmeye dönük olduğu iddialarını güçlendirmiştir. ABD'nin baskısıyla konu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirilmiş ve İran aleyhine 2006'dan sonra giderek ağırlaşan yaptırım kararları alınmıştır. 2015'te BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi ve Almanya (P5+1) ile İran arasında imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) ile İran nükleer meselesinin çözülmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Ancak belirli kısıtlamalarla İran'ın nükleer programını devam ettirdiği, beraberinde geliştirdiği füze programı üzerinde bir kısıtlama olmadığı, bölgedeki vekilleri aracılığı ile yıkıcı faaliyetlerini sürdürdüğü ve terörizmi desteklediği iddialarıyla Amerikalı Cumhuriyetçiler, İsrail ve Körfez ülkeleri bu

anlaşmaya karşı çıkmıştır. Nihayet 2018'de Donald J. Trump'ın başkanlığı döneminde ABD nükleer anlaşmadan tek taraflı olarak çekilmiştir. Buna karşılık İran da adım adım nükleer anlaşmadaki yükümlülüklerinin dışına çıkarak uranyum zenginleştirme oranını yüzde 60'a çıkarmış, UAEA ile iş birliğini azaltmış ve Ek Protokolün uygulanmasını askıya almıştır. ABD ile İran arasında yeni bir anlaşmaya varılamamış olması nedeniyle İran nükleer tehdidi devam etmiştir. Nükleer programın yanı sıra İran'ın füze programını geliştirerek balistik füzeler imal etmesi ve farklı ülkelerdeki vekil güçleri üzerinden güç devşirmesi bölge ülkelerinin önemli bir kısmı tarafından tehdit olarak görülmüştür.

Bölgedeki güvenlik ilişkilerini şekillendiren ve dönüştüren önemli gelişmelerden birisi de Filistin-İsrail hattında meydana gelmiştir. Çeşitli nedenlerle Oslo Barış Süreci akamete uğramış; işgal ettiği Filistin topraklarından çekilmek bir yana İsrail hükümetleri yerleşimci politikalarına hız vermişlerdir. Ocak 2006'de yapılan Filistin Ulusal Konseyi seçimlerinde İsrail ile Batılı ülkelerin terör örgütü olarak gördüğü Hamas önemli bir başarı elde etmiş, ancak Hamas'ın bu başarısı Filistinliler arasında çatışmaya dönüşmüştür. Neticede Hamas Gazze'de hakimiyetini pekiştirirken Batı Şeria'da El-Fetih ve FKÖ kontrolündeki Filistin otoritesi baskın olmuştur. İsrail, Hamas'ın kontrolündeki Gazze'yi abluka altına almış, Hamas da İsrail'e yönelik saldırılarını sürdürmüştür. Gazze üzerinde Hamas-İsrail çatışması sürerken İsrail yönetimi Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki yerleşimleri hızlandırmıştır. Filistin-İsrail hattında çatışmaların yoğunlaşmasına rağmen Filistin davası ve Arap milliyetçiliği normu etkisini yitirmiştir. Nitekim 2006 ve sonrasında Hamas'ın en büyük destekçisi Hizbullah ve İran olmuştur. Hizbullah'ın 2006'da Hamas'a destek için İsrail'e saldırması ve devamında meydana gelen 33-gün savaşı Orta Doğu'da güvenlik dinamiklerinin köklü şekilde değiştiğini göstermiştir. Zira muhafazakar Arap ülkeleri bu savaştan İsrail'i değil İran'ın çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini ileri sürdükleri Hizbullah ve Hamas'ı sorumlu tutmuştur (Fattah 2006).

İran'ın bölgesel bir güç haline gelmesi ve buna karşı Suudi Arabistan başta olmak üzere muhafazakâr Arap rejimlerinin tepkisi bölgede birbirine rakip iki kutbun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Valbjørn and Bank 2012). Bir tarafta İran önderliğinde Suriye, Hizbullah ve Hamas'tan müteşekkil, kendisine direniş ekseni diyen ancak hasımları tarafından Şii hilali olarak adlandırılan bir blok, diğer tarafta Suudi Arabistan liderliğinde Mısır, Ürdün ve Körfez ülkelerinden oluşan, ABD ve İsrail tarafından dolaylı olarak desteklenen 'ılımlı Arap ekseni' ortaya çıkmıştır. 2011'de meydana gelen Arap Baharı bölgedeki rakip bloklar arasındaki mücadeleyi daha da hızlandırmıştır. Zira halk ayaklanmaları sonucunda işbaşındaki liderlerin devrilmesi, o devletin hangi kampta olduğuna göre bloklardan birisinin kazanımı, diğerinin kaybı olarak görülmüştür.

Bu şartlar altında Suriye'deki ayaklanma bölgesel aktörlerin de dahil olduğu ve 14 yıl süren bir iç çatışmaya dönüşmüştür. İran, Suriye iç savaşında müttefiki Esad hükümetinin en büyük destekçisi olmuştur. Bu durum İran'ın Suriye'deki etkisinin ve askeri varlığının artmasına sebep olurken aynı

zamanda onu İsrail sınırına yakınlaştırmıştır. Böylece yıllardır Hizbullah ve Filistin direnişiyle yakın ilişki içindeki İran, Levant alt-kompleksinin önemli bir oyuncusu haline gelmiştir.

Bu arada İran, Irak'ta IŞİD'e karşı mücadele için örgütlenen Şii milis grubu Haşdi Şaabi üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra 2014'te Yemen'de iktidarı ele geçiren Husilerle de yakın ilişki içinde olan İran nüfuz sahasını Yemen'e kadar genişletmiştir. Nitekim, o dönemin milletvekili Ali Reza Zakani, Sanaa'nın Husilerin eline geçmesinden sonra İran'ın Şam, Bağdat ve Beyrut'tan sonra dördüncü Arap başkentini kontrol ettiğini söylemişti. Zakani: 'İslam Devrimi, bölgedeki güç dengelerini kendi lehine değiştirdi ve İran şu anda gücünün zirvesinde olup, iradesini ve stratejik çıkarlarını bölgenin tamamına dayatıyor' demiştir (International Crisis Group 2018).

Giderek büyük bir bölgesel güç haline gelen İran'ın etki sahasını Levant'a genişletmesi ılımlı Arap ekseni ile Şii ekseni arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur. Öyle ki gerek Suriye'deki iç savaş gerekse Yemen'de Husilerin iktidarı el geçirmesinden sonra meydana gelen iç çatışmalar ve Suudi Arabistan müdahalesi iki eksen arasındaki mücadelenin vekiller aracılığıyla sıcak çatışmaya dönüştüğü alanlar haline gelmiştir. Nitekim 2016'da Suudi Arabistan'da Şii din alimi Nimr al-Nimr'in idam edilmesine İran'ın sert karşılık vermesiyle iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler kesilmiştir (Arıkan 2016).

Ilımlı Arap ekseninin İran'dan algıladığı tehdidin artması onları İsrail ile daha açık ilişki kurmaya itmiştir. İsrail ile halihazırda ilişkilerini sürdüren Mısır ve Ürdün'ün aynında Suudi Arabistan ve diğer Basra Körfezi ülkeleri de özellikle güvenlik ve istihbarat alanında İsrailli yetkililerle görüşmelere başlamıştır (Furlan 2019). 13-14 Şubat 2019'da Varşova'da ABD'nin önderliğinde İsrail ve diğer Arap ülkelerinden üst düzey yetkilileri bir araya getiren, Orta Doğu'da barış ve güvenlik temasıyla İran'ın bölgesel nüfuzunun kırılmasını ve izole edilmesini öngören bir konferans düzenlenmiştir. Nihayet Eylül 2020'de ABD Başkanı Trump'ın aracılığıyla İsrail-Arap ilişkilerinin normalleştirilmesini öngören İbrahim Anlaşmaları süreci başlamıştır. Bu süreçte önce Bahreyn ve BAE, ardından Fas ile Sudan İsrail ile ilişkilerini normalleştirmiştir. Suudi Arabistan'ın da İbrahim Anlaşmalarına katılması için taraflar arasında yoğun müzakereler yürütülmüştür. İbrahim Anlaşmaları egemen devletler arasındaki Arap-İsrail çatışmasının artık sönümlenmesi, çatışmanın merkezinde yer alan Filistin meselesinin ise adeta marjinalleştirilmesi anlamına gelmiştir. Bu durumda İran, askeri anlamda Filistin meselesinin en önemli savunucusu haline gelmiştir. Dolayısıyla Arap-İsrail çatışma dinamiğinin yerini giderek hızlanan ve şiddetlenen İsrail-İran çatışması almıştır.

İbrahim Anlaşmalarına ve İsrail-İran çatışmasının şiddetlenmesine paralel olarak ABD'nin bölgedeki askeri duruşu değişmiştir. ABD'nin küresel askeri konumlanışında değişikliğe gidilmiş, 2022 yılında İsrail, ABD Merkez Kuvvetleri Komutanlığı (CENTCOM) sorumluluk bölgesine dahil edilmiştir. Böylece CENTCOM üzerinden ABD'nin Arap müttefikleri ile İsrail arasında askeri ve istihbarat

koordinasyonu yapılmaya başlanmıştır. ABD, İsrail ve Arap ülkeleri arasında gelişen bu iş birliğinin hedefi İran'ın bölgedeki etkisinin geriletilmesidir. ABD'nin Ocak 2020'de Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Kudüs Gücü Komutanı olarak İran'ın vekil güçlerini organize eden Kasım Süleymani'yi Bağdat'ta öldürmesi, buna karşılık İran'ın Irak'ta Ayn al-Asad Amerikan üssüne balistik füze saldırısı düzenlemesi yeni çatışma dinamiklerinin öncü işareti olmuştur. Bundan sonra İsrail ve ABD'nin saldırılarına İran ve müttefikleri bölgede Arap ülkelerindeki Amerikan üslerine saldırarak karşılık vermeye başlamıştır. Böylece Levant ve Basra Körfezi alt-güvenlik komplekslerinin ayırt edici özelliği olan Arap-İsrail ve Arap-İran çatışması dinamikleri öyle iç içe geçmiştir ki artık bu iki alt-bölgeyi iki ayrı güvenlik kompleksi olarak görmek imkânsız hale gelmiştir.

4. Yeni Orta Doğu Bölgesel Güvenlik Kompleksinde İran – İsrail Çatışması

1979 İslam Devrimine kadar İsrail ile görece iyi ilişkiler içinde olan İran, devrimin ardından İslamcı, devrimci ve anti-emperyalist saiklerle İsrail karşıtı bir tutum almış, Filistinli direniş örgütlerine destek vermeye başlamıştır. İsrail'i "Büyük Şeytan" ABD'nin işbirlikçisi "Küçük Şeytan" ve "Siyonist işgalci rejim" diye nitelendiren yeni İran yönetimi bu ülke ile tüm ilişkileri kesmiş, Tahran'daki İsrail diplomatik temsilciliğini FKÖ'ye devretmiş, temsilciliğin olduğu caddenin adı ve yakınındaki meydanın isimleri Filistin caddesi ve Filistin meydanı olarak değiştirilmiştir. Ramazan ayının son cuma günü Kudüs Günü ilan edilmiş, İsrail'e karşı düşmanlık İran siyasetinin ve dış politikasının merkezine yerleştirilmiştir. İsrail'in Lübnan'ın güneyini işgal etmesine karşılık İran, Lübnanlı Şiiler arasında direniş hareketi örgütlemiş, bu hareket daha sonra Hizbullah'a dönüşmüştür. İran, Araplar ile İsrail arasında tüm barış girişimlerine karşı çıkmış, Filistinli direniş hareketlerinin en öndeki destekçisi haline gelmiştir (Kamrava 2026; Akgül 2024). Buna karşılık İsrail "Humeyni rejimi"nin geçici olduğunu düşünerek, o zamanki amansız düşmanı Irak'la savaşan İran'ı potansiyel bir müttefik olarak görmüştür. İsrail'in o dönemde belirli silahların tedarik edilmesinde İran hükümetine yardımcı olduğu yaygın olarak bilinmektedir. Hatta o sırada İsrail Savunma Bakanı olan Yitzhak Rabin 1987'de bir konuşmasında "İran, İsrail'in en iyi dostudur ve Tahran'a yönelik tutumumuzu değiştirmeye niyetli değiliz; çünkü Humeyni rejimi sonsuza dek sürmeyecektir." demiştir (Parsi 2007, s.128). Ancak Humeyni'nin ölümünden sonra da İslam Cumhuriyeti rejiminin varlığını sürdürmesi ve nükleer programını canlandırması, İran bağlantılı örgütlerden Hizbullah'ın Lübnan'da ve Hamas'ın Filistin'de palazlanması ve "Saddam'ın Irakı"nın etkisizleştirilmesi İsrail'de İran'dan kaynaklanan güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. Rabin, bu defa başbakan olarak 1993'te, Şii fundamentalizmi ile özdeşleştirdiği İran tehdidinin izole edilmesini ve İran'ın nükleer programının durdurulmasını öncelikli bir güvenlik meselesi olarak ilan etmiştir. İran tehdidinin izole edilmesi amacıyla İsrail öncelikli olarak Batı kamuoyunu ve Batılı siyasetçileri ikna etmeye çalışmıştır.

2002'de İran'ın gizli nükleer tesislerinin ortaya çıkması ve İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın Ekim 2005'te "İsrail'in haritadan silinmesi" çağrısı İsrail'in güvenlik kaygılarını artırmıştır (Parsi 2006).

İki devlet arasında gerilimin yükselmesi üzerine, İsrail'in İran'ın nükleer tesislerini hedef alan saldırılar düzenlemesi ihtimali gündeme gelmiştir. Nitekim, İsrail 1981'de Irak'ta, 2007'de Suriye'de nükleer tesislere saldırarak etkisiz hale getirmişti. İran nükleer tesislerine saldırı seçeneği 2009-2012 yılları arasında en az üç defa İsrail hükümetinin önüne gelmiştir. Ancak bu dönemde İsrail ordusunun kabiliyetlerinin sınırlılığı, İran'ın coğrafi derinliği ve uzaklığı, İran'ın Hizbullah ve Hamas başta olmak üzere caydırıcı güç unsurlarının varlığı İsrail'i bu seçenekten vazgeçirmiştir. Bunun yerine İsrail hükümetleri ABD'nin böyle bir saldırıya öncülük etmesi için Amerikan yönetimlerine baskı yapmaya başlamıştır (Maher 2020). Dışişleri eski bakanları John Kerry ve Anthony Blinken geçtiğimiz günlerde ayrı ayrı yaptıkları açıklamalarda Netanyahu'nun İran'a saldırı planlarını ABD Başkanları'na sunduğunu, ancak Trump'tan önceki başkanların bunu reddettiğini açıklamıştır (AA 2026b; WION 2026).

İsrail, doğrudan askeri saldırı düzenlemese de İran'ın nükleer programını yavaşlatmak için siber saldırılar, suikastlar ve sabotajlar gerçekleştirmiştir. 2010'da Stuxnet virüsü ile Natanz'daki uranyum zenginleştirme tesisi hedef alınmış ve sisteme büyük zarar verilmiştir. 2011'de STAR virüsü İran nükleer tesislerine zarar vermiştir. 2007'den itibaren 14'ten fazla İranlı nükleer bilimci suikasta uğramıştır. 2020'de İran'ın nükleer programının beyni kabul edilen Muhsin Fahrizadeh suikastla öldürülmüştür. 2018'de Tahran'daki bir depodan nükleer sırların olduğu dosyalar Mossad ajanları tarafından çalınmıştır. 2020-2021'de elektrik sistemlerine yönelik sabotajlar gerçekleştirilmiştir.

İsrail'in ve ABD'nin olası saldırılarına karşı İran nükleer tesislerini, füze tesislerini ve depolarını yer altına gizlemiştir. Asimetrik savaş stratejisi doğrultusunda bir taraftan bölgesel müttefikleri aracılığıyla kendine ileri üsler inşa ederken diğer yandan füzelerin menzilini, isabet oranını ve öldürücülüğünü artırmak için çalışmalarına hız vermiştir. Netice itibariyle 2020'lere gelindiğinde yerli imkanlarla geliştirilmiş ve menzili 2000 kilometreye ulaşabilen hatırı sayılır miktarda balistik füze, türlü seyir füzeleri ve İHA'lar İran'ın envanterine girmiştir (AA 2026a).

İran'ın yükselen bölgesel gücü ve askeri kapasitesi Körfez ülkelerini de endişelendirmiştir. Bu nedenle Körfez ülkeleri bir taraftan İsrail ile güvenlik iş birliği derinleştirirken diğer taraftan İran'la angajman siyasetine girmiştir (Keynoush 2026). Bu çerçevede yürütülen bir dizi temasın ardından Mart 2023'te Çin arabuluculuğunda Suudi Arabistan ile İran diplomatik ilişkilerini normalleştirme, güvenlik ve ekonomi alanında iş birliği yapma konusunda anlaşmışlardır. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın İran'la ilişkileri önemli ölçüde değişmiştir. Bir zamanlar Amerikalı muhataplarından "yılanın başının kesilmesini" isteyen ve İsrail ile örtülü anlaşmalar yaptığı iddia edilen Suudi Arabistan yetkilileri şimdi İsrail'i ve ABD'yi İran'a karşı saldırının risklerine karşı uyarmış ve saldırılarda topraklarının kullanılmasına müsaade etmeyeceğini ilan etmiştir (Al Arabiya 2026).

5. İran-İsrail Çatışması ve Levant-Körfez Güvenliklerinin İç İçe Geçmesi

7 Ekim 2023'te Hamas'ın güvenlik duvarını aşarak İsrail'e saldırması ve devamında ortaya çıkan Gazze savaşı İran-İsrail ilişkilerini yakından etkilemiştir. Bir kere 7 Ekim saldırısı ve Gazze savaşı Filistin meselesini bölgesel güvenlik kompleksinin merkezinde olduğunu göstermiştir.[3] Öte yandan İsrail ordusunun Filistinlilere uyguladığı yoğun şiddete rağmen Arap ülkelerinin İsrail ile çatışmaya girmekten imtina etmesi Arap-İsrail çatışmasının artık eski haliyle işlemediğini göstermiştir (Del Sarto 2025).

İsrail, saldırılardan İran'ı sorumlu tutmuş; Hamas'a sağladığı silah ve para desteğinin yanı sıra saldırının tertiplenmesinde de önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir. Dolayısıyla Filistin meselesi İran ile İsrail arasındaki karşılaşmayı hızlandırmıştır. Aşırı sağcı siyasetçi Naftali Bennet'in deyimiyle "ahtapot" misali sürekli farklı kolları, yani vekilleri aracılığıyla İsrail'e saldıran ahtapotun kollarıyla mücadele etmek yerine kafasının kesilmesi gerektiği görüşü İsrail'de hâkim olmuştur (Keinon 2020). Diğer bir ifadeyle İsrail savaşı İran'a taşımayı gündemine almış ve doğrudan İran hedeflerine saldırmaya başlamıştır. 1 Nisan 2024'te Şam'daki İran konsolosluğuna bitişik bir binada İsrail'in iddiasına göre Gazze savaşını koordine etmek için toplantı halindeki Devrim Muhafızları generalleri İsrail tarafından vurulmuştur. Benzer şekilde 30 Temmuz 2024'te yeni seçilen Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın yemin törenine katılmak için Tahran'da bulunan Hamas lideri İsmail Haniye İsrail'in düzenlediği saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir.

İsrail, istihbarat operasyonları, bombalı saldırılar ve askeri saldırılarla İran'ın bölgedeki vekilleri olarak görülen Hamas, Hizbullah ve Husiler'e de ağır darbeler indirmiştir. Bu örgütler savaş kabiliyetlerinin yanı sıra lider kadrolarının önemli bir kısmını kaybetmiştir. Eylül 2024'te İsrail saldırısında Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın öldürülmesi İsrail şiddetinin ve direniş

[3] İsrail'in Hamas'la mücadele adına Gazze'yi yeniden işgal edip bölgeyi tamamen yıkması, ölçüsüz şiddetle 70 binden fazla Gazzeli'yi öldürmesi ve Gazzeliler'i bölgeyi terk etmeye zorlaması Suudi Arabistan ile İsrail arasındaki normalleşme sürecini rayından çıkardı. Suudi Arabistan'ın normalleşme için ABD ile güvenlik anlaşmasının yanı sıra iki devletli çözüm doğrultusunda Filistin devletinin kurulması konusunda ısrar etmesi, buna karşılık Netanyahu hükümetinin Filistin devletine karşı çıkması nedeniyle zaten zorda olan Riyad ile Tel Aviv arasındaki normalleşme süreci İsrail'in Gazze'de sebep olduğu yıkım nedeniyle durma noktasına gelmiştir. İsrail'in bölgede sebep olduğu yıkım ve Gazzeliler'i göçe zorlaması Mısır'ın ve Ürdün'ün dahi tepkisini çekmiş, bölge ülkelerini İsrail'in saldırganlığına karşı alarma geçirmiştir. Filistin'de diplomatik yollarla barışın sağlanması için İslam ülkeleri ve Arap ülkeleri bir araya gelmiş ve İİT-Arap Ligi Gazze Temas Grubu'nu kurmuştur. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Temas Grubu'nun girişimleri ile ABD Başkanı Trump'ın müdahalesiyle Ekim 2025'te Gazze'de ateşkes sağlanmış ve Trump'ın liderliğinde Gazze Barış Kurulu oluşturulmuştur.

örgütlerinin yaşadığı yıkımın boyutlarını göstermesi açısından kritik olmuştur. Bu gelişme, İran'ın bölgede İsrail'e karşı caydırıcılık unsuru olarak görülen ileri üslerinin ciddi şekilde zayıflaması anlamına gelmiştir. Aynı süreçte, Aralık 2024'te İran'ın müttefiki olan Esad rejiminin Suriye'de iktidarı kaybetmesi İran'dan Akdeniz'e uzanan "direniş/Şii ekseni" koridorunu yerle bir etmiş İran'ın bölgesel gücünü büyük ölçüde geriletmiştir. Bölgesel gerilemesi ile birlikte İran'ın karşı karşıya olduğu ekonomik ve siyasi sorunlar İsrail yetkilileri tarafından İslam Cumhuriyeti rejiminin ciddi ölçüde zayıflaması olarak değerlendirilmiştir. İran'ın bu denli zayıflamış olarak görülmesi İsrail açısından İran tehdidinin yok edilmesi amacıyla savaşın İran topraklarına taşınması için uygun zemin ve fırsat sağlamıştır.

İsrail'in doğrudan İran hedeflerini vurması ve savaşı İran topraklarına taşıması girişimlerine İran İslam Devrimi Muhafızları Ordusu, Gerçek Vaat (Sadık Vaat) Operasyonları ile doğrudan İsrail'deki hedeflere füze ve insansız hava aracı saldırısı düzenleyerek karşılık vermiştir. İran, Şam'daki konsolosluk saldırısına karşılık ilk defa 13-14 Nisan 2024'te, daha sonra Haniye ve Nasrallah suikastlarına karşılık 1 Ekim'de İsrail'e saldırı düzenlemiştir. Hem İran'ın saldırılarının çapı ve etkisi hem de İsrail'in karşı saldırıları sınırlı olmuş, ama iki devlet arasındaki çatışmada önemli bir eşik aşılmıştır.

2017-2021 yıllarında ABD Başkanı olan, İran'a karşı sert tutumu ve İsrail ile iyi ilişkileri ile bilinen Donald Trump'ın Ocak 2025'te Beyaz Saray'a geri dönmesi İsrail'in İran'a saldırı planlarını hızlandırmıştır. Trump'ın İran'ı nükleer meselede kendi istediği koşullarda bir anlaşmaya zorlamak için diplomasiye öncelik vermesine rağmen öngördüğü iki aylık süre zarfında müzakerelerden olumlu sonuç alınamaması, bu süreçte İran'ın uranyum zenginleştirme programını devam ettirmesi ve UAEA ile iş birliğini azaltması İsrail'in saldırılarının önünü açmıştır.

13 Haziran 2025'te İsrail Yükselen Aslan operasyonu ile İranlı üst düzey komutanlar ve nükleer bilimciler ile nükleer tesisleri hedef alan saldırılar gerçekleştirmiş ve böylece 12-gün sürecek bir savaş başlatmıştır. İran, İsrail'in saldırılarına Gerçek Vaat III operasyonu ile karşılık vermiştir. 22-23 Haziran'da ABD devreye girmiş ve İran'ın nükleer tesislerini ağır bombardıman uçakları ile bombalamıştır. ABD'nin saldırılarına karşılık İran, Katar'da ABD askerleri tarafından kullanılan al-Udaid üssüne saldırı düzenlemiştir. ABD ve Katar'ın aracılığıyla İsrail ve İran'ın karşılıklı saldırılara son vermesiyle 24 Haziran'da savaş sona ermiştir (Dolatabadi 2025).

12-Gün Savaşı'nın sonunda İsrail, İran'ın nükleer programının ve balistik füze programının yok edilmesi hedeflerine ulaşamadığı gibi İran füzelerinin hava savunma sistemlerini aşarak İsrail'de hassas hedefleri vurması, İsrail için İran tehdidinin sürmesi anlamına gelmiştir. Umman arabuluculuğunda ABD ile İran arasında yeniden başlayan nükleer müzakereler devam ederken 28 Şubat 2026'da ABD ve İsrail, İran'a karşı koordineli saldırılar başlatmıştır. Buna karşılık İran, İsrail'deki hedeflerin yanı sıra Basra Körfezi'nin Arap ülkelerinde yer alan Amerikan üslerini vurmaya başlamıştır. Saldırıların kapsamı giderek genişlemiş, askeri hedeflerin ötesinde limanlar, havaalanları, oteller, enerji tesisleri İran'ın hedefi haline gelmiştir. Üstelik İran Hürmüz Boğazı'nı trafiğe kapatarak Körfez ülkelerinin petrol ve petrokimya ürünleri ihracatına büyük bir darbe vurmuştur (Sinkaya 2026).

Böylece Filistin meselesi etrafında şekillenen İran-İsrail çatışmasının en önemli sahalarından birisi Basra Körfezi olmuştur. Bu durum yirmi yıl önce yaygın olarak kabul edilen Levant ile Basra Körfezi'nin iki ayrı güvenlik kompleksi olduğu savını zayıflatmaktadır. Artık iki alt-bölgenin birbiriyle son derece ilişkili olduğunun işaretlerinden birisi de 17 Haziran 2026'da İran ile ABD arasında ateşkes sağlanması için varılan mutabakat zaptıdır. Bu anlaşmaya göre İsrail'in hala askeri operasyonlarını sürdürdüğü "Lübnan dahil tüm cephelerdeki askeri operasyonların derhal ve kalıcı olarak sona erdirilmesini öngörmüştür (Çopur 2026). Buna dayanarak İran, ateşkesin korunması ve ABD ile müzakerelerin sürdürülmesi için İsrail'in Lübnan'daki saldırılarını durdurmasını şart koşmuştur. ABD de bu şartı kabul etmiş, Lübnan'daki askeri faaliyetlerini durdurması için İsrail hükümeti üzerinde baskı yapmıştır. Dolayısıyla iki alt-bölge arasında güvenlik ilişkilerinin ne denli birbirine bağlı olduğu bir kez daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

6. Sonuç

1979 İslam Devriminden beri İsrail ile İran arasında merkezinde Filistin meselesinin olduğu ideolojik bir husumet bulunmaktadır. Ancak uzun yıllar boyunca iki devlet birbirine doğrudan tehdit arz etmemiş ve birbirini güvenlik hesaplarına dahil etmemiştir. Güvenlik ilişkileri açsından İran Basra Körfezi, İsrail ise Levant alt-güvenlik komplekslerinin içinde kalmıştır. Ancak bu durum 1990'ların başından itibaren değişmeye başlamıştır. Bunun sebeplerinden birisi Filistinli direniş örgütleri ve Hizbullah üzerinden İran'ın Levant bölgesinde güç göstermeye başlamasıdır. Yanı sıra nükleer programı ve füze programıyla beraber İran'ın bölgesel gücünün yükselmesi İsrail'in güvenlik kaygılarını artırmıştır. ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra Saddam rejiminin hem İsrail hem de İran için bir tehdit kaynağı

olmaktan çıkması, Irak'ta İran'ın etkisinin artması ve nihayet Suriye iç savaşı sırasında İran'ın bu ülkedeki askeri varlığı İsrail ile İran'ı karşı karşıya getirmiştir. Buna paralel olarak İran tehdidine karşı Basra Körfezi ülkelerinin İsrail ile ilişkilerini artırması Körfez ve Levant bölgelerindeki güvenlik ilişkilerinin iç içe geçmesine neden olmuştur. Nitekim, son İran – İsrail/ABD çatışmasından en büyük zararı Körfez ülkeleri görmüştür.

Bununla beraber Körfez ülkeleri İran'a karşı ABD ve İsrail'in yanında yer almak yerine çatışmaların bir an önce durması ve bölgesel dengelerin korunması için gayret etmiştir. Zira İsrail'in veya İran'ın bu savaştan mutlak bir zaferle çıkması ihtimali diğer bölge ülkeleri için risk arz etmiştir. İsrail, İran karşısında ezici bir zafer kazanırsa, Filistin, Lübnan, Suriye başta olmak üzere daha geniş bir alanda baskın güç haline gelecek ve daha saldırgan politikalar izleyebilecekti. Bölgede egemen devletlerin zayıflamasına ve radikal hareketlere alan açılmasına sebep olabileceği düşüncesiyle bu ihtimal bölgesel güvenlik ve istikrar açısından diğer ülkeler tarafından riskli bulunmuştur. Keza bu çatışmadan zaferle çıkması İran yönetimini bölgede daha buyurgan ve saldırgan politikalar izlemeye cesaretlendirebilirdi ki bu durum da yine bölge ülkelerinin güvenliği ve istikrarı için riskli görülmüştür. Dolaysıyla bölge ülkeleri, taraflardan birisi kesin zafer kazanmadan savaşın durması ve bölgeye yayılmasının önlenmesi yönünde tavır almıştır.

Artık iç içe geçmiş Levant ve Körfez güvenlik komplekslerinde halihazırda birbiriyle yarışan üç bölgesel vizyon öne çıkmaktadır. Bunlardan birisi İran'ın vizyonudur. ABD ile İsrail'in 40 günlük saldırılarından sonra İran'da İslam Cumhuriyeti rejimi varlığını sürdürebilmiş, Hürmüz Boğazı'nı kontrol altına almış ve İsrail ile Basra Körfezi ülkelerine saldırı kapasitesini göstermiştir. İran öteden beri bölge meselelerinin bölge ülkeleri tarafından çözülmesi, ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında bölge ülkeleri arasında iş birliğinin gelişmesini savunmaktadır (Bahgat 2008). İran'ın bu vizyonu ABD'nin bölgedeki askeri varlığının son bulmasını öngörmektedir ve İsrail'e yer yoktur. Ancak İranlı yetkililerin bu zamana kadar bu konuda söyledikleri ile yaptıkları arasındaki farklar – vekil güçleri aracılığıyla egemen devletler üzerinde baskı yapma, tartışmalı nükleer programı ve agresif askeri programı – diğer Arap ülkelerinin ve komşu ülkelerin İran'a şüpheyle bakmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla İran bu konuda yalnız kalmaktadır.

Bölgesel güvenlik için gündemde olan ikinci vizyon olarak bölgenin sorunlarına bölge ülkelerinin cevap bulması ilkesiyle Türkiye, Mısır, Katar, Pakistan ve Suudi Arabistan arasında giderek artan koordinasyon platformu öne çıkmaktadır (Telci 2026). Zaman zaman Ürdün, Irak, BAE gibi ülkelerin de dahil olduğu bu platform önce Gazze'de savaşın durdurulması için İİT-Arap Ligi Temas Grubu olarak bir araya gelmiş ve nihayet Trump'ın arabuluculuğunda Gazze'de ateşkesin sağlanmasında etkili olmuştur. Aynı ülkeler Arap Ligi Dışişleri Bakanları Temas grubu adı altında Suriye'de geçiş sürecine destek için bir araya gelmiştir. Bu ülkeler ABD/İsrail – İran savaşı sırasında da Arap-İslam Ülkeleri İstişare Grubu adı altında 18 Mart 2026'da Riyad'da toplanmıştır. Bu platformda yer alan ülkelerin ortak noktalarından birisi

hem İsrail saldırganlığından hem de İran'ın komşularına yönelik saldırgan tutumundan rahatsız olmalarıdır. Bu ülkeler İran'ın nükleer programını ve füze programını bölgesel güvenlik için tehdit olarak görmekte, ancak bu meselenin diplomatik yollarla çözümünden yana tavır almaktadır. Keza bu ülkelerin hepsi Hürmüz Boğazı'nda seyrüsefer serbestliğini savunmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda İsrail'in bölgedeki 'yayılmacı' faaliyetlerini bölgesel güvenlik için riskli görmektedir ve Filistin meselesine 'iki-devletli çözüm' ilkesi çerçevesinde 'adil bir çözüm' bulunmasını savunmaktadır.

İsrail'in bölgesel güvenlik vizyonu ise bölgesel tehditlerin etkisizleştirilmesi ve ılımlı Arap devletleri ile güvenlik ve ekonomik iş birliğinin derinleştirilmesini öngörmektedir. Nitekim bu doğrultuda Abraham anlaşmaları çerçevesinde önemli mesafe alınmıştır. Ancak 7 Ekim'den sonra İsrail'in artan saldırganlığı ve militarist politikaları yıllardır İsrail ile iyi ilişkiler içinde olan bölge ülkelerini dahi rahatsız etmektedir.

Bu durumda Orta Doğu güvenlik kompleksinin geleceğini belirleyecek üç husus öne çıkmaktadır. Birincisi İsrail'in militarist ve saldırgan politikaları sürdürüp sürdürmeyeceği ve Filistin meselesine adil bir çözüm bulunup bulunmayacağı hususudur. İkincisi ABD/İsrail-İran savaşı nasıl sona ereceği ile ilgilidir. Halihazırda taraflar arasında ateşkes devam etmektedir ancak müzakerelerin geleceği belirsizliğini korumaktadır. Dolayısıyla bu sürecin sonunda İran dış politikasının nasıl bir yöne gireceği ve Hürmüz Boğazı üzerindeki ihtilafın nasıl çözüleceği bölgedeki güvenlik ilişkilerinin geleceğini şekillendirecektir. Son olarak İran ve İsrail karşısında ve bölgenin geleceği konusunda Suudi Arabistan'ın alacağı tavır bölgenin geleceğinin şekillenmesinde etkili olacaktır.

Kaynakça

AA. 2026a. "FACTBOX – Iran's Military Power: Missiles, Drones and Deterrence." https://www.aa.com.tr/en/middle-east/factbox-iran-s-military-power-missiles-drones-and-deterrence/3822798.

AA. 2026b. "Former US Secretary of State Says Netanyahu Repeatedly Pressed US Presidents to Strike Iran, Only Trump Agreed." https://www.aa.com.tr/en/americas/former-us-secretary-of-state-says-netanyahu-repeatedly-pressed-us-presidents-to-strike-iran-only-trump-agreed/3901652.

Akgül, Nazife Selcen Pınar. 2024. "Iran's Sacred Duty: Advocating Palestine in the Face of National Identity Challenges." *İran Çalışmaları Dergisi* 8(2):309–33. doi:10.33201/iranian.1476211.

Al Arabiya. 2026. “MBS to Iran’s President: Kingdom Will Not Allow Its Airspace or Land to Be Used for Attack.” https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2026/01/28/mbs-to-iran-s-president-kingdom-will-not-allow-its-airspace-or-land-to-be-used-for-attack.

Arıkan, Pınar. 2016. *Ulusal Çıkar Çatışması ve Mezhepsel Kutuplaşma Arasında İran-Suudi Arabistan Gerginliği*. 38. ORSAM Bakış. ORSAM. https://www.academia.edu/40105495/ORSAM_Bak%C4%B1%C5%9F_38_P%C4%B1nar_Ar%C4%B1kan_Ulusal_%C3%87%C4%B1kar_%C3%87at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1_ve_Mezhepsel_Kutupla%C5%9Fma_Aras%C4%B1nda_%C4%B0ran_Suudi_Arabistan_Gerginli%C4%9Fi.

Bahgat, Gawdat. 2008. “Security in the Persian Gulf: Two Conflicting Models.” *Defense & Security Analysis* 24(3):237–45. doi:10.1080/14751790802321313.

Buzan, Barry, and Ole Waever. 2012. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. 9. print. Cambridge Studies in International Relations. Cambridge: Cambridge University Press.

Çopur. 2026. “ABD’li yetkili, ABD ile İran arasında varılan 14 maddelik mutabakatı ilk kez paylaştı.” https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdli-yetkili-abd-ile-iran-arasinda-varilan-14-maddelik-mutabakati-ilk-kez-paylasti/3970173.

Del Sarto, Raffaella A. 2025. “Violence and Regional Order in the Middle East since October 7.” https://pomeps.org/violence-and-regional-order-in-the-middle-east-since-october-71.

Dolatabadi, Ali Bagheri. 2025. “The June 2025 Israeli War: Iran’s Assessment and Regional Consequences.” *Middle East Policy*, 16–35.

Erdağ, Ramazan. 2017. *Libya in the Arab Spring*. New York: Palgrave Macmillan US.

Fattah, Hassan M. 2006. “Militia Rebuked by Some Arab Countries.” *The New York Times*, July 17.

Furlan, Marta. 2019. “Israeli–Saudi Relations in a Changed and Changing Middle East: Growing Cooperation?” *Israel Journal of Foreign Affairs* 13:1–15. doi:10.1080/23739770.2019.1670500.

International Crisis Group. 2018. *Irans Priorities in a Turbulent Middle East*. 184. Middle East Report. https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/184-iran-s-priorities-in-a-turbulent-middle-east_1.pdf.

Jones, Clive. 2025. "Israel and the Gulf Monarchies: A New Regional Security Complex or Just Complex Regional Security?" *Middle Eastern Studies* 61(3):321–28. doi:10.1080/00263206.2025.2455378.

Kamrava, Mehran. 2026. "Iranian Support for Palestine: The Clash of Idealism and Realism." *International Politics*. doi:10.1057/s41311-026-00768-3.

Keinon, Herb. 2020. "Cyberwarfare and the 'Octopus Doctrine' - Analysis." https://www.jpost.com/middle-east/cyberwarfare-and-the-octopus-doctrine-analysis-628737.

Keynoush, Banafsheh. 2026. "Iran's Bottleneck Diplomacy with Saudi Arabia and Israel - Google'da Ara." *Iranian Studies*. https://www.cambridge.org/core/journals/iranian-studies/article/irans-bottleneck-diplomacy-with-saudi-arabia-and-israel/39C309C1D17EC6539991A0BCC2ABA54A.

Maher, Nora. 2020. "Balancing Deterrence: Iran-Israel Relations in a Turbulent Middle East." *Review of Economics and Political Science* 8(3). doi:10.1108/REPS-06-2019-0085.

Parsi, Trita. 2006. "Under the Veil of Ideology." https://www.merip.org/2006/06/under-the-veil-of-ideology/.

Parsi, Trita. 2007. *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*. Yale University Press.

Schmidt, Søren. 2019. "The Middle East Regional Security Complex and the Syrian Civil War." in *The War for Syria*. Routledge.

Sinkaya, Bayram. 2026. *ABD ve İsrail'in İran'a Yönelik Askeri Saldırıları: Bölgesel ve Küresel Yansımalar*. TÜBA.

Telci, İ. Numan. 2026. "The Emergence of a Regional Security Framework: Türkiye, Pakistan, Saudi Arabia and Egypt | Al Jazeera Centre for Studies."

http://studies.aljazeera.net/en/analyses/emergence-regional-security-framework-t%C3%BCrkiye-pakistan-saudi-arabia-and-egypt.

Valbjørn, Morten, and André Bank. 2012. “The New Arab Cold War: Rediscovering the Arab Dimension of Middle East Regional Politics.” *Review of International Studies* 38(1):3–24. doi:10.1017/S0260210511000283.

WION. 2026. “US-Israel War with Iran: Blinken Says Israel Tried to Pressure Obama to Strike Iran.” https://www.wionews.com/videos/us-israel-war-with-iran-blinken-says-israel-tried-to-pressure-obama-to-strike-iran-1773050387156.